

В. І. Татьков,
кандидат юридичних наук,
Голова Вищого господарського суду України

УДК 346.13

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ В ГОСПОДАРЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

У статті розглядаються організаційно-правові аспекти формування судової практики в господарському судочинстві, пов'язані із узагальненням судової практики, веденням судової статистики, підготовкою і прийняттям рекомендаційних роз'яснень з питань застосування законодавства.

Ключові слова: узагальнення судової практики, ведення судової статистики, рекомендаційні роз'яснення.

Відповідно до п. 4 ст. 32 Закону України від 7 липня 2010 р. «Про судоустрій і статус суддів» [1] Вищий господарський суд України (далі – ВГСУ) як вищий спеціалізований суд надає методичну допомогу судам нижчого рівня з метою однакового застосування норм Конституції та законів України у судовій практиці на основі її узагальнення та аналізу судової статистики; дає спеціалізованим судам нижчого рівня рекомендаційні роз'яснення з питань застосування законодавства щодо вирішення справ відповідної судової юрисдикції.

Оскільки зазначені повноваження сформульовані у Законі досить лаконічно, а локальна нормативно-правова база як основа організаційно-правового забезпечення формування судової практики в господарському судочинстві, по-суті, відсутня, з метою здійснення цих повноважень, а також підвищення рівня формування судової практики, зокрема належної організації її вивчення та узагальнення, Вищим господарським судом

України розроблено низку заходів щодо організації вивчення та узагальнення судової практики як ВГСУ, так і апеляційними господарськими судами, а також рекомендації щодо надання методичної допомоги господарським судам нижчого рівня.

Метою цієї статті є висвітлення питань організаційно-правового забезпечення здійснення позапроцесуальних механізмів формування судової практики в господарському судочинстві – надання рекомендаційних роз'яснень та методичної допомоги.

Не підлягає сумніву, що заходи щодо формування судової практики мають починатися з вивчення матеріалів конкретних справ, аналізу змісту прийнятих у них судових рішень та аналізу судової статистики.

Для цього у ВГСУ запроваджено порядок [2], відповідно до якого судді судових палат постійно разом із помічниками суддів здійснюють вивчення судової практики згідно з визначеною спеціалізацією суддів з розгляду конкретних справ.

У разі виявлення фактів неоднакового застосування господарськими судами і колеґіями суддів ВГСУ одних і тих самих норм матеріального і процесуального права судді судової палати інформують про це секретарів судових палат.

Секретарі судових палат організують на нарадах з питань судової практики судової палати обговорення порушених суддями цієї палати питань неоднакової судової практики, а також шляхів їх вирішення, вносять і опрацьовують конкретні пропозиції стосовно такого вирішення.

Нарада суддів за пропозиціями голови наради та суддів судової палати: а) обговорює проблеми, що виникають у практиці розгляду справ у спорах, віднесених до повноважень судової палати; б) розглядає матеріали узагальнень з окремих питань судової практики; в) обговорює питання щодо необхідності надання господарським судам роз'яснень Пленуму ВГСУ, підготовки інформаційних і оглядових листів з окремих питань судової практики; г) обговорює проекти роз'яснень Пленуму ВГСУ, інформаційних і оглядових листів ВГСУ з окремих питань судової практики.

Крім того, секретарі судових палат оперативно інформують відділ вивчення та узагальнення судової практики правового управління ВГСУ щодо: а) виявлених фактів неоднакового застосування господарськими судами і колеґіями суддів суду касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального і процесуального права з наведенням характерних прикладів неоднакової практики вирішення окремих категорій спорів; б) проблем, пов'язаних із застосуванням господарськими судами норм чинного законодавства, з обґрунтуванням власної правової позиції та наданням пропозицій щодо забезпечення однакового застосування правових норм.

Відділ вивчення та узагальнення судової практики правового управління ВГСУ здійснює аналітично-правову оцінку оперативної інформації господарських судів України, судових палат ВГСУ та відділу забезпечення єдності правових позицій господарських судів щодо неоднакового застосування одних і

тих самих норм матеріального і процесуального права, а також спільно з судовими палатами ВГСУ забезпечує підготовку проектів інформаційних та оглядових листів цього суду з викладенням правової позиції, врахування якої при розгляді справ забезпечуватиме однакове застосування господарськими судами норм матеріального і процесуального права.

Важливу роль в організаційному забезпеченні формування судової практики відіграє Науково-консультативна рада ВГСУ, положення про яку затверджене постановою Пленуму ВГСУ від 25 лютого 2011 р. № 4 [3].

Науково-консультативна рада, що утворюється з числа висококваліфікованих фахівців у галузі права, які за характером своєї діяльності пов'язані з роботою господарських судів, вивчає питання, що виникають у судовій діяльності, і на підставі вимог закону та наукового аналізу судової практики розробляє і подає ВГСУ пропозиції, зокрема, щодо проектів постанов Пленуму ВГСУ з питань застосування матеріального та процесуального законодавства та матеріалів узагальнення практики застосування господарськими судами матеріального й процесуального закону і даних судової статистики.

За результатами узагальнення судової практики Пленум ВГСУ відповідно до повноважень, встановлених ст. 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» дає роз'яснення рекомендаційного характеру з питань застосування спеціалізованими судами законодавства при вирішенні справ відповідної судової юрисдикції.

Цей Закон серед повноважень апеляційних судів називає, зокрема, аналіз судової статистики, вивчення та узагальнення судової практики (п. 3 ч. 1 ст. 27 Закону). У зв'язку з цим зазначену діяльність апеляційних судів також доцільно врегулювати в локальних нормативно-правових актах.

Важливим напрямом діяльності ВГСУ щодо формування судової практики є надання методичної допомоги судам нижчого рівня, спрямованої, зокрема, на забезпечення однакового застосування норм Конституції та законів України у судовій практиці. Така

методична допомога надається ВГСУ не лише на основі узагальнення судової практики, а й на основі аналізу судової статистики.

У зв'язку з цим питання ведення судової статистики в господарських судах набуває особливого значення.

Програма «Атлант: судова статистика», що використовується загальними судами, призначена для ведення та обробки статистичної інформації щодо судових справ у загальних місцевих та апеляційних судах, в адміністративних окружних та апеляційних судах, в ДСА та її територіальних управліннях. Ведення судової статистики в господарських судах цією програмою не передбачене.

У зв'язку зі змінами в чинному законодавстві, з метою приведення статистично-облікової документації господарських судів України у відповідність до цих змін, належної організації ведення та аналізу судової статистики, покращення якості судочинства наказом Голови ВГСУ від 5 грудня 2012 р. № 57 затверджено в новій редакції Інструкцію про порядок ведення судової статистики у Вищому господарському суді України (введена в дію з 13 січня 2013 р.) [4].

Ця Інструкція встановлює загальні положення щодо порядку ведення судової статистики у Вищому господарському суді України та встановлює вимоги до документування статистичної інформації, організації роботи із статистично-обліковою документацією у суді, включаючи їх підготовку, облік і контроль за виконанням. На підставі цієї Інструкції в суді встановлюється порядок заповнення і використання статистичних карток первинного обліку судових справ, застосування категорій господарських справ та складання статистичного звіту про роботу суду.

Як зазначено у вступі Інструкції, порядок функціонування автоматизованої системи документообігу суду з підготовки статистичних даних визначено Положенням про автоматизовану систему документообігу суду, затвердженим рішенням Ради суддів України від 26 листопада 2010 р. № 30.

Слід, однак, зазначити, що Положення про автоматизовану систему документообігу

суду [5], про яке йдеться в Інструкції, врегульовує, головним чином, порядок розподілу справ між суддями. Незважаючи на те, що автоматизована система документообігу, як встановлено в п. 1.2 Положення, покликана також забезпечувати підготовку статистичних даних, питання судової статистики в зазначеному Положенні не можна визнати достатньо врегульованими.

На нашу думку, заслуговує на увагу досвід Російської Федерації, де розроблено програмне забезпечення «Судова статистика», що застосовується Судовим департаментом при Верховному Суді Російської Федерації для автоматизації діяльності із збирання, обробки, зберігання і аналізу судової статистичної звітності.

Використання функціонального компоненту «Судова статистика» дозволяє вирішувати низку задач, зокрема:

- виконання автоматичного збирання статистичної звітності, що надається підзвітними суб'єктами в електронному вигляді;
- виконання формального і логічного контролю даних оброблюваних звітних форм;
- розрахунок і отримання зведених статистичних звітів;
- побудова аналітичних звітів тощо.

Для формалізації і часткової автоматизації формування первинних статистичних звітів, що надаються федеральними судами загальної юрисдикції і мировими суддями, застосовуються програмні шаблони форм статистичної звітності з судової статистики у формі документів Microsoft Excel з використанням програмного коду Visual Basic for Application (VBA).

Шляхом заповнення програмних шаблонів формуються нормативні звіти, готові до пересилання на вищий рівень ієрархії узагальнення статистичної інформації [6].

У зв'язку з цим видається доцільним проведення роботи з модернізації програмних комплексів та інформаційних технологій, що застосовуються в господарських судах, зокрема, для отримання статистичних даних із судів у режимі «он-лайн».

Це обумовлено тим, що статистичні дані є одним із критеріїв оцінки діяльності госпо-

дарських судів. Вони дозволяють вивчати динаміку процесів, що характеризують розгляд різних категорій господарських справ, порівнювати результати роботи судів і окремих суддів, що дає змогу об'єктивно оцінювати стан судової діяльності з вирішення господарських спорів і формувати шляхи вдосконалення правосуддя.

Показники статистичної звітності господарських судів відображають застосування судами норм матеріального і процесуального права. Належним чином організована судова статистика дає достовірну, повну і науково обґрунтовану інформацію щодо стану правовідносин, що виникають у сфері господарського судочинства, щодо позитивних і негативних сторін функціонування судових органів, дозволяє здійснювати моніторинг процесів, що відбуваються в системі господарських судів [7, с. 3].

Зрештою, як зазначалося, саме на основі аналізу судової статистики ВГСУ надає методичну допомогу судам нижчого рівня.

З метою забезпечення правильного й однакового застосування законодавства всіма судовими інстанціями судові палати ВГСУ проводять тематичний контроль роботи апеляційних та місцевих господарських судів, на підставі якого, а також на підставі результатів вивчення й узагальнення судової практики та аналізу судової статистики визначають потреби у наданні методичної допомоги тим або іншим господарським судам.

Формами надання методичної допомоги, зокрема, є: 1) надання методичної допомоги на місцях; 2) надання господарським судам нижчого рівня інформаційних та оглядових листів, відповідей на їх запити щодо застосування норм Конституції та законів України у судовій практиці; 3) проведення науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів; 4) стажування суддів місцевих та апе-

ляційних судів у ВГСУ; 5) узагальнення у конкретних категоріях спорів.

Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 27 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» методичну допомогу місцевим судам в застосуванні законодавства надають також апеляційні суди, проте і їх діяльність у цьому напрямі належної правової регламентації ні в законі, ні в підзаконних (у тому числі – локальних) нормативно-правових актах не отримала. Ця прогалина могла б бути заповнена шляхом розроблення і прийняття ВГСУ Рекомендацій щодо надання методичної допомоги апеляційними господарськими судами місцевим судам. При цьому важливо розмежувати повноваження ВГСУ і апеляційних господарських судів для того, щоб уникнути дублювання при наданні методичної допомоги, маючи на увазі, що апеляційні господарські суди надають методичну допомогу лише у застосуванні законодавства.

Формування позапроцесуальних механізмів забезпечення єдності судової практики – досить об'ємна і складна ділянка діяльності суддів та інших працівників господарських судів, що потребує відповідної правової регламентації.

Врегулювання відносин, пов'язаних із формуванням однакової судової практики, в локальних нормативно-правових актах, що складають правову основу зазначеної діяльності судів, їх структурних підрозділів, а також окремих суддів, дозволяє створити певний порядок (послідовність) дій, спрямованих на реалізацію механізмів забезпечення однакової судової практики в господарському судочинстві.

Втім це не припиняє подальшого дослідження організаційно-правових аспектів позапроцесуальних механізмів формування судової практики, так само як і дослідження процесуальних механізмів забезпечення її єдності.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 № 2453-VI // Офіційний вісник України. – 2010. – № 55/1. – Ст. 1900.
2. Про додаткові заходи щодо організації вивчення та узагальнення судової практики : розпорядження Вищого господарського суду України від 17 листопада 2011 р. № 85-р. // Поточне діловодство Вищого господарського суду України.

3. Про затвердження нової редакції положення про Науково-консультативну раду Вищого господарського суду України : постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 25 лютого 2011 року № 4 // Вісник господарського судочинства. – 2011. – № 2.

4. Поточне діловодство Вищого господарського суду України.

5. Положення про автоматизовану систему документообігу суду від 26 листопада 2010 року № 30 // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 12.

6. Общие сведения и назначение ФК «Судебная статистика» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://court.croc.ru/stat/default.asp#4>.

7. Андриюшечкина И. Н. Организация ведения судебной статистики судов общей юрисдикции : дис. ... канд. юрид. наук / И. Н. Андриюшечкина. – М., 2007. – 339 с.

Татьков В. И. Организационно-правовое обеспечение формирования судебной практики в хозяйственном судопроизводстве.

В статье рассматриваются организационно-правовые аспекты формирования судебной практики в хозяйственном судопроизводстве, связанные с обобщением судебной практики, ведением судебной статистики, подготовкой и принятием рекомендационных разъяснений по вопросам применения законодательства.

Ключевые слова: обобщение судебной практики, ведение судебной статистики, рекомендационные разъяснения.

Tat'kov V. I. The organizational-legal ensuring of the judicial practice forming in the economic legal proceeding.

The organizational-legal aspects of the judicial practice forming in the economic legal proceeding, related to generalization of judicial practice, conduct of judicial statistics, preparation and passing of recommendation elucidations on questions of application of legislation are examined in the article.

Key words: generalization of judicial practice, conduct of judicial statistics, recommendation elucidations.
